

Степанюк Р. С.
*аспірант кафедри економіки і бізнесу,
Таврійський державний агротехнологічний університет,
імені Дмитра Моторного
м. Запоріжжя, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-558-0-9>

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ ТА ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний етап розвитку аграрного сектору України характеризується високою динамікою змін у зовнішньому середовищі, спричинених як глобальними викликами (воєнні дії, зміни клімату, коливання цін на продовольство), так і внутрішніми структурними трансформаціями економіки [1, с. 5-18]. У таких умовах забезпечення стабільного функціонування сільськогосподарських підприємств потребує формування ефективної системи інституційного забезпечення антикризових заходів та державної підтримки економічного розвитку. Інституційне забезпечення антикризової політики передбачає створення комплексу норм, правил, організаційних структур і механізмів координації, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків кризових явищ та формування передумов для стійкого розвитку аграрного виробництва [2, с. 47-48].

Інституційна теорія передбачає, що ефективність антикризових заходів визначається якістю інститутів, рівнем їх узгодженості з економічним середовищем та здатністю адаптуватися до змін [3]. Згідно з підходом Д. Норта, саме інститути задають «правила гри» в економіці, формуючи стимули для підприємницької активності [4, с. 147].

В аграрному секторі інституційна підтримка реалізується через систему державних і недержавних органів, програм та фондів, що спрямовані на стабілізацію виробництва, розвиток інфраструктури та гарантування продовольчої безпеки. До ключових елементів інституційного забезпечення належать: нормативно-правові акти (закони, постанови, державні програми); фінансово-кредитні інституції (державні банки, фонди розвитку); дорадчі служби та агентства

підтримки сільського господарства; міжнародні фінансові організації та донорські структури [5, с. 22-29].

У 2022-2024 рр. кризові явища в аграрному секторі України посилилися через повномасштабну війну, порушення логістичних ланцюгів, зростання вартості ресурсів, дефіцит інвестиційних коштів та скорочення експортних можливостей [6]. Додатковими факторами дестабілізації є: зменшення площ сільськогосподарських угідь через окупацію; дефіцит пального, насіння та добрив; руйнування об'єктів переробної інфраструктури; коливання валютного курсу, що впливає на собівартість продукції [7].

У цих умовах роль держави як антикризового регулятора істотно зростає. Необхідними є цільові програми компенсацій, пільгового кредитування, грантів та страхування ризиків виробників [8, с. 33-40].

З 2022 р. в Україні запроваджено антикризові інституційні ініціативи в умовах війни, які передбачають низку антикризових механізмів: аграрні розписки як інструмент фінансового забезпечення оборотного капіталу; агрострахування із державною підтримкою (проект Закону № 10274 від 2023 р.); Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, який розпочав роботу у 2023 р.; державна підтримка релокації сільськогосподарських підприємств у безпечні регіони [8, с. 33-40]. Ці інституційні рішення дозволили знизити ризики банкрутства сільськогосподарських підприємств та забезпечити збереження виробничого потенціалу галузі.

У країнах ЄС антикризова підтримка сільського господарства ґрунтується на Спільній аграрній політиці (CAP), що передбачає: прямі платежі виробникам; фінансування сталого розвитку сільських територій; екологічні дотації (екосхеми); підтримку інновацій і цифровізації [9; 10].

Інституційна підтримка в Україні проявляється у різній формації (рис. 1).

Серед проблем інституційного характеру, що гальмують ефективність антикризових заходів, виділяють: надмірну бюрократизацію процедур отримання допомоги; низьку прозорість розподілу бюджетних коштів; дублювання функцій між відомствами; відсутність стабільного фінансування програм підтримки [11, с. 67-78]. Крім того, в Україні існують інституційно-правові обмеження ефективності державної підтримки, яка не повністю гармонізована з вимогами ЄС, що створює бар'єри для інтеграції аграрного сектору у європейський ринок [12, с. 52-61].

Інституційна підтримка економічного розвитку сільськогосподарських підприємств	
Бюджетне фінансування	дотації на одиницю оброблюваних площ, компенсація відсоткових ставок за кредитами (постанова КМУ № 107 від 01.02.2023 р.)
Грантові програми (зокрема, «Робота»)	фінансування проєктів з переробки сільгосппродукції
Кредитне стимулювання	програма «Доступні кредити 5-7-9%» для мікро- та малих фермерів
Податкові пільги та преференції	спрощена система оподаткування для агровиробників
Інституційна співпраця з міжнародними організаціями	ЄБРР, FAO, USAID, UNDP надають технічну допомогу, гранти та консультації

Рис. 1. Інституційна підтримка економічного розвитку сільськогосподарських підприємств

Джерело: побудовано за даними [8]

Для підвищення ефективності державної підтримки доцільно створити єдину цифрову платформу моніторингу та подання заявок на підтримку, запровадити середньострокове бюджетне планування аграрної політики, посилити роль регіональних аграрних агентств розвитку, розширити державно-приватне партнерство (ДПП) у відбудові аграрної інфраструктури, інституціоналізувати систему антикризового моніторингу ризиків через створення аналітичного центру при Мінагрополітики [13, с. 12-21].

Таким чином, інституційне забезпечення антикризових заходів у сільському господарстві є ключовим чинником підвищення стійкості галузі в умовах турбулентності. Сформована в Україні система підтримки має потенціал до удосконалення через цифровізацію, узгодження з європейськими підходами та посилення координації між державними і приватними структурами. Стійкий економічний розвиток сільськогосподарських підприємств можливий лише за умови наявності ефективних інституцій, здатних швидко реагувати на виклики та забезпечувати справедливий розподіл ресурсів підтримки.

Література:

1. Кириленко І. Г., Прокопа І. В. Інституційні засади розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2023. № 6. С. 5–18.
2. Статівка А. М. Антикризове управління підприємствами аграрної сфери. *Вісник аграрної науки*. 2022. № 3. С. 47–58.
3. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
4. Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press, 1985. 450 p.
5. Гриценко О. А. Інституційна підтримка аграрного розвитку в умовах нестабільності. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 22–29.
6. Міністерство аграрної політики України. Огляд стану аграрного сектору у 2023 р. К., 2024. 65 с.
7. OECD. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023: Ukraine Report*. Paris: OECD Publishing, 2023. 112 p.
8. Дяченко О. С. Антикризове регулювання аграрної сфери в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 14. С. 33–40.
9. European Commission. *The Common Agricultural Policy (CAP) 2023–2027*. Brussels, 2023. 95 p.
10. European Court of Auditors. *Special Report: CAP support during crisis periods*. Luxembourg, 2022. 76 p.
11. Гончаренко М. О. Інституційно-правові аспекти реалізації державних програм у сільському господарстві. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 4. С. 67–78.
12. Мельник Т. М. Гармонізація державної допомоги агросектору України з правом ЄС. *Право України*. 2023. № 10. С. 52–61.
13. Кравчук В. В. Інституційна трансформація механізмів підтримки аграрного виробництва. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 12–21.